

»Odgovor je jednostavan: prvotna je uloga jezika usmjeravanje na informaciju vezi s predmetima u našoj okolini. Pritom je jezik specijaliziran za sintaktičku informaciju. Kako sada izaći iz te zamke? (...) Činjenica je (ističem to svo vrijeme) da je organizam kao takav prvotno (u tipičnom primjeru) usmjeren upravo na prikupljanje informacije o predmetima srednjih dimenzija u svojoj okolini.« (str. 259)

Informacije koje se dobivaju iz različitih osjetila moraju biti obrađene u horizontalnoj dimenziji jer informacije koje se dobivaju nisu siromašne nego djelomične informacije. Jezik je organski povezan u cjelovitosti funkcija sa svim ostalim aspektima spoznavanja. Potrč se usredotočuje na svijest kao ono što čini cjelovitost bića te ukazuje na Turingov test kao mogućnost objašnjenja jezika kao aspekta cjelokupnosti bića jer je računalo ovladalo jezikom, no ono (još uvijek) nije postalo čovjekom. Odnosno, korištenje jezika, tj. sintaktička svojstva nisu dovoljan uvjet. Potrč zastupa stajalište prema kojemu materija koja se sastoji od neurona i sinaptičkih veza u kontekstu kemijskih i fizikalnih procesa zapravo nisu sam sadržaj misaonih stanja organizma te utoliko sami sebi ne mogu biti objašnjenje jer organizam nije usmjeren na same te procese, nego na neki X, na neki vanjski predmet. To se očituje i potkrepljuje propozicijama. Bilo koja iskazna rečenica nije sama sebi sadržaj. Iskaz: »Sutra će biti sunčan dan.« odnosi se na neki predmet, a ne na samu apstraktnu logičku strukturu rečenice, dakle ona nako nije referent samoj sebi. No ujedno, same takve strukture jesu temeljne strukture misli. Dakle, kako je za propoziciju sadržaj izvan same rečenice, tako je i za sam organizam sadržaj misli izvanjski. Uz to, dodatna je potkrepa takvom stavu i činjenica da su svi jezici prevodivi jedan na drugoga, no jedino u vidu predmeta na koje se odnose. Djelatnost je također važan faktor u promišljanju ove teme jer je ona nešto temeljno čovjekovo, a Potrč ukazuje na to da su i sami činovi povezani s predmetima jer se čin uvijek događa u nekom prostoru koji pripada i predmetima. Ujedno su predmeti i percipiranje povezani pa stoga i okolni predmeti zbog utjecaja na osjetila čovjeka na određeni način i definiraju ljudske činove. Poimanje čovjeka kao dijela prirode zahtijeva promatranje kognitivnih procesa na empirijskoj razini te naturaliziranu poziciju. Zaključuje kako se je i sama njegova pozicija kroz vrijeme mijenjala:

»Prije izvjesnog vremena tvrdio sam da je značajno posebice što su predodžbe u glavi: jer su na taj način možda čak i urodene, a u njihovom tumačenju nije potrebno u većoj mjeri uvažavati vanjski svijet. Stoga bih to svoje tadašnje stajalište nazvao internalizmom. Sada, pak, mislim nasuprot tome, da je adekvatno stajalište eksternalizma u kojem najveći značaj moramo pripisati ne samo uzajamnoj uzroč-

noj povezanosti predodžbi, već i posebice načinu na koji njihov nastanak utječe okolina. Otuda eksternalizam, usmjerenost prema predmetu.« (str. 343)

Zaključak je upravo centralna teza koja se kroz cijelu knjigu nastoji opravdati i potkrijepiti, a to je da predmet koji izaziva reakciju organizma, odnosno djelatnost, prethodnik je slici i misli koja se događa u organizmu, a jezik je posredno proizašao iz vertikalnih odnosa organizma s predmetima. Knjiga nam nudi rješenja, ali i nove probleme koji se odnose na aktualne teme poput primjene na nove tehnologije i sl. Vrijednost je knjige *Jezik, misao, predmet* reinterpetacija koja na nov i zanimljiv način analitički pristupa povijesti epistemologije i filozofije uma te ujedinjuje najbolje od dosadašnje literature te teme, a namijenjena je svima, a ne samo filozofima.

Štefanija Kožić

Matjaž Potrč

Dinamična filozofija

Naklada Lara, Zagreb 2015., prevela Ksenija Premur

Matjaž Potrč je slovenski filozof s glavnim interesom u područjima epistemologije, logike, filozofije događaja, odnosa iskustva i semantike i dr., pri čemu je uglavnom naslonjen tzv. analitičkom načinu filozofiranja (moderna shizma filozofije posljedično podjelom na kontinentalno i analitičko strujanje). Potrč je plodan i prevođen autor, a u Hrvatskoj su zainteresiranim čitateljima dostupna četiri njegova djela. Njegovo posljednje djelo proizvod je zrelog doba koje išće zaokruženje filozofskog opusa: »Svatko mora imati svoje metafizično djelo«. I zaista, *Dinamična filozofija* je svojevrsno analitičko-metafizičko dijete Potrčevo, koje s jedinstvenog temelja ulazi u sve dotadašnje autorove interesne predmete i sabire ih u izvorišni totalitet. Tekst je pisan pitkim, jednostavnim stilom, što omogućuje praćenje razvoja misli i »filozofu u intervalima«, ne samo stručnjaku u području, ukoliko je spreman »progutati« nerijetko uvedene terminološke novine i u sposobnosti je pratiti analogije s ostalim u priču uvučenim znanostima poput fizike, biologije, psihologije i dr.

Na samom početku izdanja naklade »Lara«, u kratkom intervjuu s autorom, čitatelj ima priliku stjecanja pregleda nad njegovim bogatim akademsko-misaonim razvojem koji podrazumijeva prelamanje tematskih interesa (od psihoanalize, bihevioristike, epistemologije i dalje), izmjenu radnih mjesta (jedno je vrijeme predavao na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu), studijska putovanja (uživo je slušao Derridaa i Lacana kao stipendist francuske vlade). Osim biografskih točaka koje pomažu u nečemu zahvatiti oblik autorove misli, predstavljen je i projekt *dinamične filozofije*. Tu je već u prvom ocrtu položen test Potrčeve dedukcije na posljednju tvar, ili prvu tvar, pratar – *masu*.

»Masovni materijalizam je ontologija koja dopušta samo jednu kompleksnu bogatu bitnost koju nazivamo masa.« (str. 268)

U prvom poglavlju autor kao iskusni pedagog-kronolog vrši obračun s autologijom filozofije, odnosno, on nudi svoju verziju odgovora na pitanje što to uopće filozofija je(st). Neodoljivo podsjeća na Kanta kad piše kako je narav filozofije moguće sabrati u trima temeljnim pitanjima: (1) Što *postoji* (?), (2) Što možemo *znati* (?) i (3) Što trebamo *učiniti* (?) – s dodatnim pitanjem: (4) Kakvu *vrstu odgovora* možemo očekivati od filozofije (?). Nuđeci kod svakog pitanja alternative u vidu ili–ili odabira, završava u odgovorima: (1) Postoji *jedan* tvarni svijet; (2) Uvjeti su našeg znanja *obuhvatni* i *razvidni*; (3) Slijediti moramo *opće pojedinačnu* normativnost i (4) Filozofija pruža *inkluzivne* odgovore. Autor već ovdje navlaš uvodi pojmove koji će mu u razradi cjeline priče o metafizici biti od presudne važnosti, poput »principa neslučajnosti sačinjenosti«, »istine kao posredne korespondencije«, »nejasnosti«, »područne« i »posljednje ontologije« i sl.

»Filozofija se često odvija okoštanim tračnicama. Tome proturječi isticanje promjenjivih normativnih okolnosti, te adekvatnosti pojedinačnog. Trenutno možemo pružiti mozaik primjera. Njegova je svrha uvesti novu sliku u naš prostor.« (str. 29)

Autor uvođenjem biografskih točaka pokazuje logiku dospijea metafizici *dinamične filozofije*, pri čemu obavještava da je, primjerice, bio Fullbrightov stipendist, što mu je omogućilo i poznanstvo s Terryjem Horganom (intenzivno u Memphisu 1996. i 1997., kad je već nekoliko godina bio redovnim profesorom na Sveučilištu u Ljubljani), filozofom od presudne bitnosti obliku njegove filozofske (ontološke) motiviranosti. Spominje i projekt nadvladavanja shizme analitičke i kontinentalne tradicije u ovako postavljenoj misli. Obavještava kako je jedna od prvih filozofskih knjiga s kojima je došao u »dodir«

Nietzscheova *Tako je govorio Zarathustra*, govori o poznanstvu sa Žižekom, intenzivnom čitanju Heideggera, posjetu Derridau i slušanju seminara Julije Kristeve. Na planu teorije, ovim poglavljem autor uvodi tezu o metafizičkoj izvjesnosti *masovnog materijalizma*. Autor razlaže primjere nejasnosti područnih predmeta primjerima poput nesposobnosti određivanja granice čelavosti–nečelavosti oduzimanjem/dodavanjem vlasi kose, ili oduzimanjem svojstava pripadnih mački, pri čemu demonstrira nesigurnost prijeloma između mačke i ne-više-mačke. Ovi ga primjeri vode razmišljanjima o intencionalnosti svijesti. Sažetak je poglavlja:

»Pravi je pravac u filozofiji danas dinamično postanalitičko prevrednovanje.« (str. 48)

U razumijevanju stavova uvedenih narednim poglavljem bitno je držati dispoziciju područne i posljednje ontologije, kako ih dijeleći zove autor. Područnoj ontologiji pripadati će stvari iskustva »realnosti«, poput stolca, kamena i živih bića (iako uvodi moguću filozofsku kontroverzu s poimanjem živog kao zbiljske materije *a la* Peter van Inwagen), dok će posljednjoj ontologiji referencijalno pripadati masa kao (pra)tvar. Postojanje ili materijal svijeta poiman je ovdje kao masa, koja dopušta doduše područne ugruške – stvari. Zamišljeni materijal je dinamičan, slikovito je moguće zamisliti tijesto koje se razvlači i zbija, što utječe na ponašanje ugrušaka mase, područnih entiteta, odnosno – masi pripada bogata strukturalna kompleksnost, vremenska dinamika, prostorno-vremenska područna promjenjivost, ona nema dijelova. Ukoliko konzultiramo znanost fizike – za koju Potrč tvrdi da je od znanosti najbliže biti – odabir mase metafizičkim centrom nije ni proizvoljan ni nelogičan. Masa je osnovno fizikalno svojstvo svih tijela, oko nje je koncentrirana »tajna« gravitacije. Masu ne možemo oposesbiti, ona je trajno ostajuća općom. Iz zora mase Potrč nadalje opisuje teoriju polja, matematički formalizam, psihologiju, te oprobava distinkciju navedenoga s ontologijom mase, pri čemu iskrsavaju problematična mjesta – jedno od uočljivijih je ono nezdruživosti atomističkog vida s principom »neslučajnosti sačinjenosti«. Ne zadržavajući se samo na polju najapstraktnijih (u spoznajnom smislu) od znanosti, Potrč prenosi svoj metafizički model i na razumijevanje ekologije, veze okoliša i organizama u kontekstu masovnog materijalizma čime otvara i pragmatički izlaz stajališta.

Iduće poglavlje otvara mišlju o supripadnosti bezgraničnosti i nejasnosti. Ukoliko bismo – slijedeći Potrčev primjer – mogli odrediti

jasnu granicu početka onoga »što je plast«, tad ne bi bilo riječi o nejasnosti. Bitnim pojmovnim uvodom stoji i *otpornost*:

»Otpornost određuje uvjet za bezgraničnost. Tvrdi da nema nikakve činjenice u pogledu prijelaza između suprotnih semantičkih vrijednosti u nizu *sorites*.« (str. 128)

Ipak, prijelaza ima, što vodi daljnjem razlikovanju kolektivističkog i individualističkog uvjetovanja, pri čemu individualističku perspektivu autor nalazi negativnom – ona ne prepoznaje prijelaz i ne prihvaća uvjet, što onemogućuje otpornost.

»Kolektivistički zahtjevi pretpostavljaju promjenu na nekom mjestu u nizu *sorites* jer na lijevoj strani nema plastu i ćelavci jesu, dok je na desnoj strani plast i kuštravci. To znači da na nekoj točki mora doći do promjene. Individualistički zahtjevi ne dopuštaju promjene.« (str. 126)

U nastavku, Potrč predstavlja filozofiju prevrednovanja (s izvorom u Nietzscheu) koju sučeljava spoznajnom pristupu. Kod problematiziranja niza *sorites*, autor vidi izranjanje filozofije prevrednovanja: bezgraničnost je otpornost koja je temelj prevrednovanja. Priča koja je razlagana stoji, povratno, u suvezu s idejom intencionalnosti, jer je odreknuto »po sebi« područnih bitnosti – one su uvijek već u (ukoliko je takav govor ovdje dopušten) geometrijskom radu mase.

Autor naredno poglavlje počinje »okolnosti-ma koje su kumovale pisanju ovog članka«, a tu je pak presudan susret sa Searlovom misli o duševnoj usmjerenosti na konferenciji o, kako djeluje na osnovi tekstnih opisa, filozofiji ekologije. Teorijski, poglavlje obrađuje pitanje svijesti na nečemu što djeluje poput šaljivog, čak neozbiljnog, ali filozofski zapravo poticajnog i nimalo bezopasnog primjera – identiteta fizičkog svjesnog tijela i »mozga u kadi« (»tubiti u kadi«) spojenog na uređaj za generiranje podražaja. Potrč probava razlikovanje mozga u kadi s tijelom u okolišu, pri čemu MUK dobiva podražaje identične onima tijela koje stoji u nadanju da nije mozak u kadi, što sa sigurnošću nikako ne može tvrditi. Oprobava i moguća opovrgavanja navedenog jednačenja, primjerice, s fizikalističkog pristupa (pri čemu bi se pokretne moći predmeta u odnosu jamačno razlikovale), no i na ovoj razini autor ostaje pri identitetu dvojega. Poglavlje nudi zanimljivu vježbu teorije svijesti.

»Kognitivna filozofija usmjerena je na spoznavanje kao na djelatnost organizma ili spoznajnog sustava u njegovoj okolini. To nije samo nadgradnja tradicionalnih spoznajnih teorija empirijskim konstatacijama, već se moramo pozabaviti usmjerenošću na proces spoznavanja, a ne znanjem kao željenim rezultatom spoznajnog procesa.« (str. 170)

Potrč u poglavlju o spoznaji piše o razlici klasičnih spoznajnih teorija i nove kognitivne filozofije, vodi dileme između korištenja termina kognicije i spoznaje, razlikuje filozofiju psihologije koja izvore ima već u srednjem vijeku s modernom teorijom koja u obzir mora uzeti dosege ne samo u detaljima sofisticirane kognitivne znanosti koja onemogućuje ograničenje na »govor iznutra« pregorjele filozofije psihologije nego i računalne znanosti s velikim pitanjem umjetne inteligencije. Da bi se čitatelj udubio sadržaju poglavlja, korisno bi na umu (kao i u dotrenutnom praćenju razvoja teksta) bilo držati uvedene pojmove i pojmovne distinkcije. Primjerice, tu će važnim biti pojam *kognitivne funkcije prijelaza*, što već daje naslutiti smjer u kojemu će ići distingviranje čovječje i umjetne inteligencije – odnosno distinkcije intencije. Potrč će to oprobavati na, recimo, pitanju lijepog kao umjetnome nedostižnog stanja-atmosfere. U razgradnji ideje naći će mjesto i pisanje o novoj integrativnoj naravi znanstvenog istraživanja, što je posebno pripadno biti moderne kognitivne znanosti. U nastavku razmatra i problem izuzetka u računalnoj algoritmicu te fenomen neuronskih mreža, pri čemu razmatra model konekcionizma u novoj računalnoj znanosti – ona se ugleda na mozak.

»Modele duševnosti zapravo smo dobili tek s pojavom računala. Poznata su klasična i konekcionistička računala koja su u danom trenutku korištena za modeliranje duševnosti. Filozofi su se uvijek uključivali u raspravu.« (str. 221)

No i:

»Svoj biološki temelj konekcionističke mreže imaju u čovjekovom mozgu. Mreže u svojoj tehnološkoj izvedbi zasada se tom ugledanju nisu odviše podrobno približile.« (str. 222)

Zanimljiv nastavak nudi autor u razmišljanju o vezi organizma i okoline, priređeno za ovaj kontekst no nadovezujući se na već početkom teksta izvezene teze. Dijalektika suppostojanja dakako će ovisiti o naravi sa-stava tubitka.

»Govorit ćemo o prašumi, Indijancima, zečevima i jezikoslovcima. U prašumu smo zašli da bismo pronašli izgubljeno značenje. Iz gustiša se vraćamo u prašnavi kabinet i svoje nalaze ocjenjujemo uz pomoć dvije debele knjige. Na ovitku prve stoji *Fenomenologija ili znanost o pojavama*, a na koricama druge *Kognitivna znanost, odnosno znanost o spoznaji*.« (str. 231)

Narativni ulaz narativnoj razradi poglavlja o vezi pojava, zapažanja i imenovanja, ne bi li utvrđenom bila relativna samostalnost područja značenja i ostvaren uvod u teoriju (pa potom i kritiku) Quinea i Davidsona. Autor po narativnom opuštanju čitatelja upoznaje s koristi Quineova tumačenja kategorija, pri čemu uvodi zanimljive pojmove poput fizi-

kalnih predmeta kao srednje dimenzionalnih suhih dobrina ili prostorno-vremenskih crva. Riječ je o ontologiji fizikalnih predmeta, kod koje je korisno prisjetiti se razlike područne i posljednje ontologije (postoji samo jedan fizikalni predmet):

»Uvođenje postavki ističe područni značaj Quineove ontologije koje u temelju nastupaju na dvije razine: kao elementarni zvrjerinjak znanosti fizike i kao izgradnju svakidašnjih predmeta.« (str. 269)

Autor piše i o odnosu znanja, svijesti i samosvijesti. Filozofija uzima u zadatak bavljenje pojmovima (čemu je moguće pridružiti njegovo razlikovanje spoznajnog usmjerenja i filozofije kognicije, s pripadnom odredivačkom brzopletosti. Samosvijest će igrati ulogu transcendiranja dotrenutne pozicije, odnosno potencija nadilaženja bačenosti uložiti u slučaju. Osim (samo)svijesti, racionalnost i moralnost također su oblici samonadilaženja inherentni čovjeku, a koje ne nalazimo kod životinja. Autor potom prolazi pitanja nepropozicionalnog znanja, pragmatičke naravi znanja, perspektivizma, primata znanja nad percepcijom itd. Kod problema perspektivizma, odnosno odlučivanja potezanja u slučaju, primjećuje i manjkavost strogo znanstvenog pristupa (što je srodno i fizičaru poput Heisenberga, i filozofima rasprostrtim cijelom poviješću filozofije):

»Znanstveni realizam tvrdi da je znanost mjera svih stvari. To znači da postoje ove i samo ove stvari za koje najrazvijenija znanost tvrdi da postoje. Naše svakidašnje iskustvo daje u priličnoj mjeri drugačije mjerilo.« (str. 309)

Zaključuje sa stavom kako se prirodoslovlju ne treba – i da to nije uputno – prigovarati zbog koncentracije na pripadni interesni okvir, ali da je filozofov poziv strogo kritizirati apsolutizaciju takvog pristupa.

Nadalje, Potrč kod pitanja ljepote razlikuje *periferni razum* i *dubinski razum* koji veže s indeksinalnim i demonstrativnim iskazivanjem, odnosno – kod prvoga ćemo »imati posla« s obrascima koji se ponavljaju i općosti, dok ćemo kod potonjega imati veze s umjetnošću, dodirom sa svijetom kakav se pojavljuje u svojoj neponovljivosti (ili, kako bi to zvao Makanec, *jedanputosti*). Prvi nije u moći zahvatiti puninu slučaja, no to mu i nije u zadaći te mu je prigovarati jedino – kao i prethodno znanosti – kada se ponaša kao da je to u stanju činiti.

»Opći obrasci se ponavljaju, ali nemaju nikakav neposredan dodir sa svijetom. Dodir sa stvarnošću nasuprot tome dosežu indeksinalni, te demonstrativni elementi, a oni su neponovljivi.« (str. 331)

U prilog ovakvom obliku teorijskog istupa autor prilaže varijantu Franca Vebera, pri čemu je riječ o razlici *predočavanja* i *zahvaćanja*. Ovdje je domena općosti pripadna predočavanju, dok je zahvaćanje pripadno zoni partikulariteta. Domeni se partikulariteta, piše Potrč, može doduše prigovoriti da spoznaji ne dovede ništa adekvatno. Ipak, u psihogenezi življenog svijeta imamo na izvjestan način posla i s partikularitetom – to je ono što će autor zvati »samovoljnim psihološkim dodatkom«.

»Indeksinalni i demonstrativni izrazi, kao i misli ono su što ne obuhvaćaju opći obrasci i što se tim općim obrascem izmiče. Zato jednostavno ne mogu biti adekvatni.« (str. 335)

Ovdje Potrč upotrebljava karakteristiku *ontološke šupljine* koja krase razum kada je zadržan samo na općim obrascima. Potrč u nastavku tematizira parmenidovski materijalizam, pitanja odnosa ontologije i duševnosti, razlike digitalnog i analognog, susljednosti i simultanosti, percipiranja i pojmova itd.

Potrč kreće razradu poglavlja uvodom u Veberovu misao. Uvodi njegovu teoriju predmeta naslonjenu na učenje njegovog učitelja Alexiusa Meinonga (puni i nepotpuni predmeti), a spominje ponovno i svojega kolegu i nastavljača Veberove filozofije Ludovika Bartelja. Poglavlju privija i priču o moralu analizom pojmova *dobro* i *loše*, ne pristajući im dodijeliti apsolutni status, no preskačući i opasnost od situiranja u relativistički odgovor. Analogizira problem s glazbenom simfonijom i ponovno dotiče svoj ekologizam (svojevrsni dubinski kontekstualizam). Čini se kako je razgradnja teorije predmeta bila samo uvodom u moralnu teoriju:

»Trebanja su značajna vrsta predmeta u teoriji predmeta. Ali odakle su potekla trebanja? Odgovor glasi da je izvor trebanja u nadilaženju teorije predmeta i njezinih samo formalnih uvjeta u smjeru materijalnih uvjeta.« (str. 387)

U skladu s naslovom poglavlja, zaključak će biti kako su trebanja predmeti priređeni stremljenjima kao ne-spoznajnim iskustvima (ovdje je pojmovno združen, ili holistički priređen, par kretanja-akcije i osjećanja).

»Posljedica je činjenja kvalitativno svjesno zahvaćanje stvarnosti.« (str. 397)

Potrč zadnje poglavlje svoje knjige zaključuje razgradnjom Hallerova i Brentanova empirizma.

Tekst Potrčeve knjige *Dinamična filozofija* fino je zaokružena cjelina koja u jezgri sadrži načelo jasnoće izvoda priče. Sadržaj, doduše,

izgleda stremeći potpuno drugomu – najnejasnijim od predmeta, metafizici. Osim fokalnog polja oko kojega autor organizira tekst, knjiga sadrži opis teorijskog napredovanja i logike prijeloma u mišljenju, a svojevrsan je rezime autorova filozofskog doprinosa. Kao metafizički projekt, rasteže se od problema znanosti, preko problema svakodnevnog iskustva i umjetnosti do domena jezikoslovlja, psihologije i računalne znanosti. Više nego da je to jedno subjektiviranje »zadnjeg pitanja«, kad Eros nema glasa i zamrznut je plesni podij,

autor predstavlja sumisleće filozofe izvodima sličnih teorijskih zahvaćaja te pokazuje kako je *masovni materijalizam* novorastuća filozofska struja koja ne samo kroz njega živi i koja je u potenciji prevladavanja spomenute velike shizme filozofijskog mišljenja. S obzirom na autorov eklektizam, knjiga je preporučljiva svakome, a svakome će na neki način s obzirom na to biti i korisnom.

Roni Rengel